

Beata Krzysińska-Żach

Edukacja medialna dziecka w rodzinie – wybrane aspekty

Edukacja medialna stała się niezbędna ponieważ, media coraz częściej ingerują w życie człowieka. Traktowana jest jako element kształcenia ogólnego dzieci i młodzieży oraz całego społeczeństwa. Celem edukacji medialnej jest wyposażenie dzieci, młodzieży i dorosłych w konkretną wiedzę i umiejętności, pozwalające na świadomy i krytyczny odbiór przekazów medialnych, przygotowanie do właściwego odbioru komunikatów medialnych, a także do posługiwania się mediami jako narzędziami komunikowania, uczenia się, zdobywania, gromadzenia i przetwarzania informacji¹.

Edukację medialną można ujmować jako edukację „o” mediach, „do” mediów i „przez” media. Edukacja „o” mediach związana jest z uczeniem się o mediach, genezie, historii mediów, tendencjach i perspektywach rozwoju. To także poznawanie: języka mediów, znaków, symboli, ich odczytywania, rozumienia, środków artystycznych, jakimi dysponują².

Edukacja „do” mediów i przez media ma przygotować do takiego korzystania z różnych elektronicznych mediów, aby służyły one dzieciom w ich rozwoju i edukacji. Chodzi o zdobywanie określonych kompetencji „medialnych”. Związane są one przede wszystkim

¹ Popularna encyklopedia mass mediów, J. Skrzypczak (red.), Poznań 1999, s. 117.

² J. Izdebska, *Dziecko osamotnione w rodzinie przed szklanym ekranem telewizora i komputera – wyzwaniem dla edukacji medialnej*, [w:] *Dziecko potrzebujące pomocy. Możliwości, kierunki, formy wsparcia w środowisku lokalnym*, J. Izdebska (red.), Suwałki – Warszawa 2003.

z kształtowaniem u dziecka określonych postaw: selektywnego wyboru spośród wielości przekazów medialnych, aktywnego i krytycznego odbioru, w tym celu, aby treści medialne były bogactwem i prowadziły do rozwoju. Ważnym zadaniem jest rozwijanie umiejętności rozumienia i interpretacji treści przekazów medialnych³.

Edukacja medialna jest wyzwaniem dla edukacji w ogóle, dlatego zadaniem rodziców i szkoły jest umiejętne wprowadzenie w świat mediów oraz ukazanie podstawowych sposobów i procesów komunikowania się z ludźmi poprzez identyfikowanie różnych komunikatów medialnych i rozumienie języka mediów. Poznanie i zrozumienie języka pozwala lepiej przyswoić kulturę i tym samym sprawniej funkcjonować w społeczeństwie. To, czego doświadcza człowiek w zetknięciu z mediami, to nie jest rzeczywistość, ale mass media ze swoim obrazem świata⁴. W przekazie dominuje kultura okocentryczna nad kulturą słowa dziecka. Odbiorca nieprzygotowany ulega złudzeniu, że informacje przekazywane przez media to obiektywna rzeczywistość i czyste fakty⁵. Tymczasem media przekazują głównie interpretacje zdarzeń. Istnieje zatem konieczność rozróżnienia kategorii informacji i wiedzy.

Środki masowego przekazu stanowią dla dzieci i młodzieży niezwykle atrakcyjne pozaszkolne źródło informacji i rozrywki, kształtując poglądy, zainteresowania, postawy wobec otaczającej rzeczywistości. To one tworzą specyficzny i istotny element środowiska życia współczesnego człowieka. Stają się „coraz potężniejszymi instytucjami wychowawczymi oddziałującymi na postawy dzieci i młodzieży, znacznie silniej niż wzory i modele przekazywane w tradycyjny sposób przez wychowawców w szkołach”⁶.

Dziecko podobnie jak człowiek dorosły, jest otoczone światem techniki i praktycznie ciągle narażone na jego oddziaływanie. Rzeczywistość techniczno-medialna jest dla odbiorcy bardzo atrakcyjna, ale też i zaborcza wobec jego czasu, dezintegracji życia czy rozbudzania pragnień oraz chęci posiadania. Jest to zagrożenie, które

³ Ibidem, s. 96.

⁴ L. W. Zacher, *Telewizja jako społecznie ryzykowne medium i forma przekazu informacji i wartości*, [w:] *Rewolucja informacyjna i społeczeństwo*, Warszawa 1997, s. 128.

⁵ A. Sulek, M. Jasiński, *Perswazja sondażowa polskich gazet*, [w:] *Socjotechnika w mass mediach*, Warszawa 1997, s. 31.

⁶ E. Trempała, *Szkola a edukacja równoległa (nieszkolna). Poglądy, doświadczenia, propozycje*, Bydgoszcz 1993, s. 25.

szczególnie dotyczy dzieci, one bowiem nie potrafią samodzielnie panować nad światem techniki, wybierać, wartościować, oceniać przekazywane informacje w sposób prawdziwy⁷.

Świat kreowany w mediach, często odrealniony, upozorowany, z jednej strony pełen sukcesów, nowych szans rozwojowych, z drugiej zaś świat chaosu, przemocy, wojen, okrucieństwa, przenika do życia dziecka. Istotne w związku z tym wydaje się spojrzenie na dziecko, jakie czerpie korzyści, doświadczenia, przeżycia, kim się staje? Są to pytania o tożsamość dziecka.

Natłok informacji docierającej do dziecka sprawia, że często nie potrafi ono odróżnić fikcji płynącej z ekranu od otaczającej je rzeczywistości. Oglądanie scen przemocy i grozy wpływa na zaburzenia emocjonalne i nadmierną agresywność młodego człowieka. Do swoistych stymulatorów agresywnych zachowań dołączają nasycone brutalnością programy telewizyjne, gry komputerowe oraz inne media elektroniczne. Wśród teorii komunikowania masowego zwraca się ostatnio szczególną uwagę na teorie, które podejmują próbę wyjaśnienia relacji dziecko–telewizja. Analizę zagadnień dotyczących funkcjonowania telewizji i innych mediów w rodzinie (w aspekcie zagrożeń, jakie one wywołują) podejmuje teoria uczenia się społecznego A. Bandury. Tłumaczy ona większość zachowań człowieka. W świetle tej teorii uczenie się zachowań społecznych drogą bezpośrednich lub pośrednich oddziaływań (np. z TV), odbywa się poprzez obserwację wzorów zachowań, naśladowanie i uczenie się obserwacyjne zachowań postaci ekranowych⁸.

Mass media ze względu na swoją wszechobecność coraz silniej oddziałują na życie młodego człowieka, wpływają na jego postrzeganie rzeczywistości, mogą stać się sprzymierzeńcem lub wrogiem w procesie edukacji, w zależności od tego, jak jesteśmy przygotowani do komunikowania się z nimi⁹.

Edukacja medialna winna być podjęta przez wszystkie instytucje, w których uczestniczy dziecko (dom rodzinny, przedszkole,

⁷ D. Bis, *Edukacja medialna w dobie przemian edukacyjnych*, [w:] *Przemiany w naukach o wychowaniu – idee, koncepcje, rzeczywistość edukacyjna*, W. Korzeniowska (red.), Kraków 2002.

⁸ J. Izdebska, *Telewizja i inne media zagrażające współczesnej rodzinie*, [w:] *Media i edukacja*, W. Strykowski (red.), Poznań 1998, s. 202.

⁹ Por.: S. Juszczyk, *Komunikacja człowieka z mediami*, Katowice 1998.

szkoła) i obejmować wszystkie fazy rozwoju. Funkcje tę powinny pełnić także same środki przekazu¹⁰.

Odbiór mediów powinien zmierzać do pełnego rozwoju osobowości młodego człowieka, dlatego należy wychowywać go do odpowiedzialnego korzystania z mediów. Edukacja powinna rozwijać kreatywność, odpowiedzialność, samodzielne myślenie i dokonywanie wyborów.

Odpowiedzialne korzystanie z mass mediów jest związane z umiejętnością bezpośredniego odczytywania rzeczywistości, która wzmacnia przekonanie, że w i poprzez media mamy do czynienia z przekazywaniem fragmentarycznego obrazu świata, a nie z nim samym. Dlatego tak ważne jest kształcenie w procesie wychowania postawy zainteresowania realną rzeczywistością, zainteresowania wyrażającego się aktywnym uczestnictwem w życiu (świadomy udział w procesie społecznego komunikowania związany jest z postawą dystansu wobec propozycji mass mediów oraz zdolnością krytycznego oceniania i wyrażania swoich opinii)¹¹.

Kolejnym zadaniem wychowania do mass mediów jest kształtowanie postawy selekcji w wyborze przekazywanych treści oraz budzenie świadomości potrzeby samorealizacji. Już we wczesnym dzieciństwie należy formować w jednostce umiejętność selektywnego stosunku do oferowanych jej zabaw, prac, przyjaciół. W kształtowaniu postawy selekcji szczególnie doniosłe znaczenie ma motywacja. Niezbędnym staje się też zapoznanie dziecka z sytuacją, która jest następstwem braku w jednostce takiej postawy. Pojawić się wtedy mogą takie skutki jak: nadmiar informacji, nieporadność w rozumieniu i odbieraniu treści, niezdolność do samodzielnego myślenia. Szczególnie w stadium początkowym kształtowania postawy selekcji wobec mass mediów należy stosować metodę „małych kroków”. W sytuacji dokonania wyboru oglądania odpowiednich programów – rodzice powinni wraz z dzieckiem zastanowić się – jakie kryteria (moralne, estetyczne, religijne) zastosować w dokonaniu właściwego wyboru, aby przygotować je do dalszych całkowicie samodzielnych i trudniejszych selekcji¹². Wybór programów dla dzieci nie może być przypadkowy. Zawsze należy brać pod uwagę

¹⁰ B. Dymara, *Dziecko w świecie rodziny*, Kraków 1998.

¹¹ D. Bis, *Edukacja medialna...*, op. cit., s. 226.

¹² A. Lepa, *Pedagogika mass mediów*, Łódź 2000.

charakter i treść programu oraz możliwości percepcyjne dziecka, jego rozwój psychiczny i wiek¹³.

Umiejętność dokonywania przez rodziców trafnego wyboru treści upowszechnianych przez mass media (zwłaszcza TV), należy do szczególnych umiejętności w wychowaniu. To na rodzicach spoczywa obowiązek nauczania dziecka rozsądnego korzystania z telewizji, pokazania konkurencyjnych form spędzania czasu wolnego, psychicznego przygotowania do odbioru trudnych i brutalnych treści prezentowanych programów telewizyjnych. Szczególnym zagrożeniem dla dziecka jest brak umiejętności we właściwym odnoszeniu się do mediów i poprawnym posługiwaniu się nimi, gdy zagrażają jego samorealizacji lub niszczą relacje międzysobowe.

Dlatego wyzwaniem dla edukacji medialnej jest przygotowanie dzieci do reagowania na przemoc we wszelkiej jej postaci – nie tylko tej telewizyjnej oraz przygotowanie ich do odbioru programów z przemocą, kształtowanie umiejętności interpretacji przemocy na ekranach telewizyjnych. Należy przygotować dzieci do poznawania własnych i cudzych emocji, radzenia sobie ze strachem i lękami, zmagania się z emocjami, także tymi powstającymi podczas oglądania filmów prezentujących przemoc.

Ważnym kontekstem towarzyszącym odbiorowi mediów jest środowisko wychowawcze i wpływ jaki wywiera na dziecko. Reakcja jednostki na środowisko może się wyrażać w trzech różnych postawach – w biernej, obronnej i czynnej (albo twórczej). Postawa twórczej aktywności warunkuje w dużym stopniu prawidłowy odbiór środków masowego komunikowania, angażując przede wszystkim aktywność i rolę jednostki. Systematyczne uprawianie twórczości sprawia, że nie tylko nie ulega ona wpływowi mass mediów, lecz także potrafi obcować z nimi z wyraźną korzyścią dla rozwoju własnej osobowości¹⁴.

Osoby uprawiające własną twórczość charakteryzują się o wiele większą niezależnością od mass mediów, niż osoby, które nie wykazują się żadną twórczością. Dlatego należy już we wczesnym

¹³ J. Gajda, *Media w edukacji*, Kraków 2003.

¹⁴ A. Góralski, *Twórczość a rozwój człowieka*, [w:] *Edukacja kulturalna a egzystencja człowieka*, B. Suchodolski (red.), Wrocław, 1986.

dzieciństwie wpajać u dzieci szacunek do twórczej pracy, posługując się w tym celu nagrodą i karą¹⁵.

Istotne stają się pytania o to, jak pomóc dziecku i rodzinie korzystać z mediów, multimediów, jak pozyskać ich w realizacji funkcji wychowawczej rodziny. Wyzwaniem staje się m.in. przygotowanie do korzystania z mediów w rodzinie poprzez rozwijanie umiejętności sprawnego korzystania z nich, selektywnego, aktywnego i krytycznego odbioru przekazów medialnych, zdolności interpretacji zdarzeń i nadawania im określonych znaczeń. To właśnie edukacja medialna (dzieci, młodzieży, dorosłych) mogłaby rozpocząć medialną inkulturację w rodzinie, rozwijając kulturę medialną, wskazując na media jako znaczące ogniwo w procesie wychowania rodzinnego¹⁶. Dlatego rodzice powinni posiadać kompetencje medialne, aby pomóc dziecku w rozwoju aktywności medialnej. W tym celu muszą systematycznie pogłębiać wiedzę o mass mediach (poprzez czytanie odpowiednich lektur i korzystanie z kilku źródeł informacji w celu porównywania różnych wiadomości i uzyskania stopnia wiarygodności zarówno w odniesieniu do danego medium, jak do publikowanych przez nie informacji)¹⁷.

Media elektroniczne właściwie wykorzystywane w rodzinie mogą wspomagać proces wychowania rodzinnego, integrować rodzinę poprzez wspólne, racjonalne spędzanie czasu wolnego przed szklanym ekranem. Wspólna recepcja programów telewizyjnych i różnych przekazów medialnych powinna być źródłem więzi między członkami rodziny i może mieć istotne znaczenie pedagogiczne, stając się źródłem wspólnotowych doświadczeń, przeżyć, rodzinnych rozmów, wspólnego spędzania czasu wolnego.

Należałoby również włączyć szkołę do współpracy z rodziną w zakresie przygotowania dzieci do odbioru mediów, budzenia świadomości potrzeby samorealizacji i edukacji medialnej rodziców.

¹⁵ M. Grochociński, *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*, Warszawa, 1979.

¹⁶ J. Izdebska, *TV i inne media elektroniczne a funkcja wychowawcza współczesnej rodziny*, [w:] *Rodzina polska na przelomie wieków*, J. ebrowski (red.), Gdańsk 2001.

¹⁷ A. Lepa, *Pedagogika mass mediów...*, op. cit., s. 174.